

Wielokulturowy Śląsk Opolski – perspektywa politologiczna

Marek Mazurkiewicz¹

Streszczenie:

Artykuł jest próbą ogólnego (politologicznego) spojrzenia na zagadnienie zróżnicowania narodowościowo-kulturowego Śląska Opolskiego, będącego częścią historycznego obszaru Górnego Śląska, wyrosłego na gruncie kultur polskiej, niemieckiej, czeskiej i austriackiej. W omawianym przypadku obszar Śląska Opolskiego pokrywa się granicami administracyjnymi województwa opolskiego. Tekst skupia się na czterech zasadniczych elementach, wychodząc od obecnego kształtu etniczno-narodowościowego regionalnej społeczności, prezentuje regionalny wymiar realizacji polskiego prawa na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych, przedstawia w zarysie problematykę aktywności politycznej organizacji mniejszości niemieckiej oraz rywalizacji tych organizacji z Ruchem Autonomii Śląska, w szczególności w wyborach samorządowych oraz cele działalności organizacji, promujących ideę etnicznej lub narodowościowej odrębności Ślązaków, bazując na tekście uzasadnienia obywatelskiego projektu nowelizacji ustawy z 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych i o języku regionalnych z 2014 r. Przedstawione w artykule zagadnienia mogą stanowić przyczynek do kontynuowania i poszerzenia badań, w szczególności w obszarze rywalizacji politycznej ugrupowań mniejszości niemieckiej z organizacjami politycznymi społeczności większościowej i grupami deklarującymi tożsamościową odrębność społeczności Ślązaków, opartej na gruncie etnicznym lub narodowościowym.

Słowa kluczowe:

Śląsk Opolski, mniejszość niemiecka, prawo na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych, mniejszości narodowe i etniczne w województwie opolskim

Link do artykułu:

http://pogranicze.uni.opole.pl/biblioteka/docs/tom3/mazurkiewicz_t3n1.pdf

Standard cytowania (APA):

Mazurkiewicz, M. (2015). Wielokulturowy Śląsk Opolski - perspektywa politologiczna. *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*, t. 3, nr 1, s. 83-101.

Celem niniejszego artykułu jest dokonanie krytycznego (politologicznego) spojrzenia na pojęcie wielokulturowości Śląska Opolskiego i jego rozumienie we współczesnym regionalnym (opolskim) dyskursie publicznym i politycznym. Perspektywa politologiczna będzie w tym spojrzeniu wspierana wiedzą praktyczną, pozyskaną w toku kilkuletniej pracy w strukturach administracji rządowej województwa opolskiego.

¹ Dr Marek Mazurkiewicz – pracownik Zakładu Badań Historycznych, Niemcoznawczych i Bohemistycznych w Instytucie Śląskim w Opolu.

Wielokulturowy (zróżnicowany narodowościowo-kulturowo) Śląsk Opolski

Przy rozpatrywaniu fenomenu „wielokulturowości Śląska Opolskiego” konieczne jest dokonanie rozstrzygnięć definicyjnych. Po pierwsze wielokulturowość² Śląska Opolskiego nie jest tu rozumiana wyłącznie jako forma pluralizmu kulturowego, polegająca na współistnieniu na danym terenie wielu grup narodowościowych, etnicznych czy etnograficznych, połączonych ze sobą głównie elementem współzamieszkiwania tego właśnie regionu. Przyjęcie takiego paradygmatu w postrzeganiu mieszkańców i dziedzictwa kulturowego Śląska Opolskiego zrodziłoby niebezpieczeństwo, że „wielokulturowy” fenomen regionu zostałby strywalizowany do „zlepku różnych kultur”³. Po drugie, kategoria „wielokulturowego Śląska Opolskiego” w sensie historycznym ma tu to samo znaczenie, co „wielokulturowość Górnego Śląska”. Wyłączenie obszaru Opolszczyzny z górnośląskiej przestrzeni kulturowej i socjologicznej nie miałoby naukowego uzasadnienia, ponieważ zmarginalizowaniu uległyby procesy społeczne, które obejmowały swoim zasięgiem cały obszar historyczny tego regionu. Dlatego, tytułowe zawężenie kategorii wielokulturowości do województwa opolskiego ma jedynie charakter porządkowy, celem uwypuklenia zachodzących na jej terenie procesów społeczno-politycznych.

Wielokulturowość – a mówiąc bardziej precyzyjnie – zróżnicowanie narodowościowo-kulturowe Śląska Opolskiego jest jednym z najważniejszych wyróżników regionu. Fenomen tegoż zróżnicowania przejawia się w wielu aspektach, a wzmianki o nim znajdują także swoje odzwierciedlenie w prorozwojowych dokumentach strategicznych, na czele z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Opolskiego (dalej RPO). W RPO na lata 2007-2013 jest mowa o tym, że województwo to „przygraniczny oraz zróżnicowany kulturowo region dawnego pogranicza polsko-niemieckiego i czeskiego. Społeczność regionalna charakteryzuje się silnym poczuciem tożsamości regionalnej, bogactwem doświadczeń wynikającym z odmienności kulturowej oraz otwartością na świat”⁴.

-
- 2 Wielokulturowość: „pojęcie wywodzące się od ang. terminu *multiculturalism*, obejmujące trzy znaczenia: 1) w płaszczyźnie opisowej wskazuje po prostu na wielość kultur; w. jest więc stwierdzeniem obiektywnego faktu zróżnicowania kulturowego danego społeczeństwa lub — szerzej — faktu istnienia na świecie odmiennych kultur etnicznych, grup religijnych, subkultur itp.; 2) oznacza również politykę rządową zmierzającą do niwelacji napięć społecznych związanych z faktem w. danej populacji; 3) jest też nazwą pewnej doktryny, ruchu, nawet filozofii. W tym ostatnim przypadku w. oznacza działania środowisk mniejszościowych skierowane na emancypację i pełniejszy udział różnych środowisk w życiu społecznym, politycznym i kulturalnym kraju”. Zob. <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3995791/wielokulturowosc.html>. Dostęp: 10.11.2014 r.
 - 3 Przed tym przestrzega również Dorota Simonides w słowach: „(...) wielokulturowość nie stanowi zlepku różnych kultur. Wyrasta natomiast z szacunku dla wartości reprezentowanych przez inną grupę regionalną, etniczną czy narodową. Tylko wówczas akceptuje się wielokulturowość, jeśli ma się samemu warunki do rozwoju własnej indywidualności, własnej osobowości, własnego «ego»” (Simonides 2009: 55).
 - 4 Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2007-2013, s. 11. Źródło: <http://rpo.opolskie.pl/rpo/index.php?id=7151>. Dostęp: 10.11.2014 r.

Etykietowanie województwa opolskiego kategorią wielokulturowego regionu ma oczywiście swoje uzasadnienie, ponieważ na przestrzeni wieków Górny Śląsk, włącznie z jego dzisiejszą opolską częścią, podlegał wpływowi kultury polskiej, niemieckiej, czeskiej, ale też austriackiej⁵. Dziś, próbując analizować źródła i znaczenie zróżnicowania kulturowego województwa opolskiego nie możemy pominąć, kluczowego dla tematu niniejszego artykułu okresu drugiej połowy lat 40. ubiegłego wieku.

Mimo upływu niemal siedemdziesięciu lat od zmian granicznych i ludnościowych, które przekonstruowały społeczno-narodowościowy obraz Śląska oraz Ziemi Zachodnich i Północnych w ogóle, możemy powiedzieć, że region ten pozostaje nadal regionem pogranicza kulturowego. W dodatku, obserwowane już od lat 90. poprzedniego stulecia procesy tożsamościowej emancypacji części mieszkańców (Górnego) Śląska, obejmującego również obszar województwa opolskiego, są dowodem na to, że fenomen wspomnianej wielokulturowości jest w fazie dynamicznych zmian.

Powyższe zdanie uprawnia nas do tego, by potwierdzić znaną tezę, że graniczne i ludnościowe zmiany z okresu drugiej połowy lat czterdziestych ubiegłego stulecia, ukierunkowane na stworzenie w Polsce, a przede wszystkim na (Górnym) Śląsku monoetnicznego społeczeństwa nie były skuteczne. Z dzisiejszej perspektywy, można nawet zaryzykować tezę, że zastosowane wówczas mechanizmy polityki narodowościowej w niektórych aspektach stłumiły, a w innych przyspieszyły procesy, których skutki można zaobserwować obecnie. Autor ma tu na myśli wieloletni proces emigracji mieszkańców Śląska, głównie do Republiki Federalnej Niemiec, powołujących się na związki tożsamościowe z narodem niemieckim i wykorzystujących możliwości, jakie w tym zakresie dawało (zachodnio)niemieckie prawodawstwo (por. Trzcielińska-Polus 1997; Jankowiak i Sora 2005). Mowa tu również o procesie stopniowej tożsamościowej emancypacji części ludności tego regionu, polegającej na nadawaniu śląskiemu regionalizmowi statusu odrębności narodowościowej. Wydaje się, że źródła tych procesów należy poszukiwać w dużej mierze w nieumiejętnie realizowanej przez państwo polskie polityce względem ludności śląskiej. Na tym tle okres komunizmu rysuje się jako czas, kiedy władze PRL, próbując kształtować śląską tożsamość w niemal całkowitej opozycji do jej niemieckiego pnia, osiągnęły skutek odwrotny od zamierzonego (por. Madajczyk i Berlińska 2008). Szczególnie w procesie emigracji można było bowiem dostrzec konsekwencje zerojedynkowego i uwarunkowanego ideologicznie postrzegania polskości mieszkańców (Górnego) Śląska z jego opolską częścią oraz Ziemi Zachodnich i Północnych w ogóle. Takie podejście, jakie cechowało przed 1989 r. polskie władze komunistyczne nie pozwoliło na zrozumienie

5 Na stronie internetowej programu Specjalnej Strefy Demograficznej dla województwa opolskiego jest mowa o tym, że: „Opolskie to ziemia pogranicza, o burzliwych, ale i bardzo bogatych dziejach oraz wielokulturowym dziedzictwie, rzadko spotykanym w innych regionach”. Cyt. za: <http://ssd.opolskie.pl/page/26,turystyczna-charakterystyka-regionu.html>. Dostęp: 10.11.2014 r.

fenomenowi regionu, jako miejsca, gdzie stykały się przez wieki wpływy wielu kultur⁶. Wydaje się, że to właśnie brak zrozumienia dla pogranicznej specyfiki Śląska u polskich władz przyczynił się do bezpowrotnej tożsamościowej utraty mieszkańców tego regionu, których labilna orientacja narodowościowa z biegiem lat stawała się coraz bardziej proniemiecka, a rozczarowanie polityką państwa polskiego doprowadziło do obywatelskiej alienacji⁷ i emigracji, głównie do Republiki Federalnej Niemiec.

Przed uproszczonym postrzeganiem Śląska, Ślązaków i ich tożsamościowego obrazu nie ustrzegli się również badacze. Wprawdzie fenomen wielokulturowości tego regionu dostrzegano już przed II wojną światową, ale w tym czasie to pryzmat narodowy przysłańiał złożoność tego zagadnienia i zachęcał do stawiania jednoznacznych sądów tam, gdzie współcześnie możemy mówić jedynie o niejednoznacznych procesach. Przykład narodowej optyki w postrzeganiu Śląska i jego mieszkańców można odnaleźć m.in. w opracowaniach Piotra Rybickiego, przytaczanych przez Teresę Sołdrę-Gwiżdż. Mówił on wiele lat temu, iż „Specyfika śląskiej wielokulturowości jako obszaru pogranicza (...) polega przede wszystkim na zmieszaniu się dwu narodowości – polskiej i niemieckiej – ale nie jako równoczesnych” (Sołdra-Gwiżdż 2010: 122). Mimo, iż historycy, kulturoznawcy i lingwiści przestrzegaliby przed tak zawężonym postrzeganiem kształtu śląskiej tożsamości i kultury, to jednak warto odnieść ten dychotomiczny podział wielokulturowości do współczesności. W istocie na bazie tej polsko-niemieckiej dychotomii możemy próbować zrozumieć teraźniejszy wielokulturowy obraz Śląska Opolskiego, w szczególności w jego politologicznym wymiarze. W regionalnym dyskursie etykieta wielokulturowego regionu jest bowiem definiowana jako połączenie wpływów kultury niemieckiej i polskiej oraz dopełniana przez śląski regionalizm i elementy kultury kresowej, które pojawiły się tu po 1945 r. wraz z mieszkańcami byłych wschodnich województw II RP.

6 „Śląsk przez wieki był terenem pogranicza etnicznego i narodowego, a o jego specyfice stanowiła ciągła konfrontacja i przenikanie różnych wpływów kulturowych, politycznych i gospodarczych: polskich, czeskich, austriackich i niemieckich. Podstawowym procesem społecznym dla powstawania wielokulturowego Śląska, na który warto wskazać, są zmiany granic państwowych i migracje. Bez wątplenia współczesne śląskie społeczeństwo powstało w wyniku wielowiekowych migracji, chociaż jego rdzeń stanowi ludność rodzima, definiująca siebie w kategoriach Ślązaków” (Sołdra-Gwiżdż 2010: 115).

7 Konsekwencje nieudolnej czy też nieumiejętnej polityki względem Ślązaków są odczuwalne do dziś i przejawiają się chociażby w zagadnieniu aktywności obywatelskiej tej ludności. Niektóre rejony województwa opolskiego, tradycyjnie zamieszkiwane przez ludność rodzimą, niezależnie czy obecnie o proniemieckiej czy prośląskiej orientacji tożsamościowej, są rejonami gdzie odnotowywana jest najniższa frekwencja wyborcza w Polsce. Problem paradoksu pomiędzy wysokim stopniem zorganizowania przedstawicieli mniejszości niemieckiej w województwie opolskim (330 kół terenowych DFK – *Deutscher Freundschaftskreise*, Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim) a dramatycznie niskim poziomem partycypacji obywatelskiej przedstawicieli tej mniejszości wymagałby jednak pogłębionych, interdyscyplinarnych badań.

Odnosząc powyższe rozważania do zaproponowanej w artykule analizy fenomenu wielokulturowości Śląska Opolskiego z perspektywy politologicznej, warto ją oprzeć na czterech elementach. Według autora tymi elementami byłyby:

- 1) charakterystyka narodowościowo-etniczna mieszkańców województwa opolskiego,
- 2) polityka państwa na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych realizowana na poziomie regionu,
- 3) aktywność polityczna mniejszości w województwie opolskim,
- 4) znaczenie obserwowanego procesu tożsamościowej emancypacji Ślązaków⁸ dla regionalnego systemu społecznego i politycznego.

Perspektywa politologiczna

Województwo opolskie a mniejszości narodowe i etniczne

Zróżnicowanie kulturowe przyjmuje w województwie opolskim konkretny wymiar. Bazując na wynikach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w Polsce w 2011 r., z 1,01 mln mieszkańców województwa opolskiego 78,2 tys. osób, deklaroowało przynależność do niemieckiej mniejszości narodowej (w 2002 r. było to 104,4 tys. osób). Mozaikę wielokulturowego Śląska Opolskiego uzupełnia jeszcze licząca od ok. 1 do 3 tys. osób społeczność romska⁹, której największe skupiska znajdują się zarazem w największych miastach Opolszczyzny: Opolu, Kędzierzynie-Koźlu, Głubczycach, Brzegu, Nysie i Strzelcach Opolskich.

Warto pamiętać, że na terenie Opolszczyzny zamieszkują także przedstawiciele innych mniejszości narodowych i etnicznych oraz kilkutysięczna grupa cudzoziemców (z ponad 60 krajów!), lecz z uwagi na niski stopień ich samoorganizacji i rozproszenie przyjęto, iż w województwie zamieszkuje jedna mniejszość narodowa – niemiecka i jedna mniejszość etniczna – romska. Znaczenie polityczne jednak ma tylko jedna z wymienionych – mniejszość niemiecka. Licząca prawie 80 tys. osób grupa mniejszości niemieckiej jest jednocześnie największą mniejszością narodową w Polsce i najliczniej reprezentowaną ze wszystkich polskich województw. Obszar zamieszkiwania polskich Niemców jest skoncentrowany w zachodniej części województwa,

8 „Ślązakami” autor określa ludność, zamieszkującą teren historycznego Górnego Śląska, zawężonego do części województw opolskiego i śląskiego oraz genealogicznie związanych z tym regionem.

9 Podanie rzetelnej liczby osób, zamieszkujących teren województwa opolskiego, deklarujących przynależność do romskiej mniejszości etnicznej jest niezwykle problematyczne. Dane spisowe z 2002 r. mówiły o społeczności liczącej ok. 850 osób, choć nieoficjalnie grupa ta może liczyć od 1 do prawie 3 tys. osób. Najbardziej wiarygodnym źródłem informacji w tym względzie mogą być gminne ośrodki pomocy społecznej, których pracownicy posiadają wiedzę środowiskową na temat charakterystyk odbiorców świadczeń społecznych. Więcej na ten temat patrz: Raport o sytuacji mniejszości romskiej w województwie opolskim, Opolski Urząd Wojewódzki 2010. Maszynopis. [Tekst opracowania w posiadaniu autora].

obejmując powiaty: oleski, opolski, strzelecki, krapkowicki, kędzierzyńsko-kozielski oraz częściowo kluczborski. W praktyce oznacza to, że – przyjmując metodologię ostatniego spisu powszechnego – na terenie 36 spośród 71 opolskich gmin co najmniej 10% mieszkańców zadeklarowało inną niż polska narodowość¹⁰.

Pochylając się nad wynikami Spisu Powszechnego z 2011 r. w części dotyczącej zróżnicowania etniczno-narodowościowego województwa opolskiego i Polski w ogóle, należy pamiętać o tym, że mimo przedstawiania dokładnych danych przez Główny Urząd Statystyczny oraz przez Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji (resort właściwy do spraw mniejszości narodowych i etnicznych), ich weryfikacja na poziomie pojedynczych sołectw jest znacząco utrudniona. Zasadniczą różnicą, pomiędzy spisem z 2002 a 2011 rokiem (co okazało się zarazem największym metodologicznym problemem przedsięwzięcia) jest fakt, że część badań oparto na próbie. Innymi słowy – nie wdając się w szczegółowe uzasadnienie przyjętej metodologii spisowej – oznacza to, że pozyskanie „twardych”, tak jak w 2002 r., danych jest niemożliwe. Nie będzie możliwe też w przyszłości, ponieważ zgodnie z zapowiedziami polskich władz i wytycznymi Europejskiego Urzędu Statystycznego (Eurostat) nie będzie już powrotu do poprzedniej egzemplarycznej formy gromadzenia danych.

Mimo powyższych trudności, należałoby spróbować odpowiedzieć na dwa zasadnicze pytania: czy można już mówić o istnieniu śląskiej narodowości oraz czy zaobserwowany spadek wielkości grupy mniejszości niemieckiej wynika właśnie z rosnącego zainteresowania etniczną lub narodowościową odrębnością mieszkańców Śląska. Aczkolwiek należy mieć w tym kontekście na uwadze fakt, że z punktu widzenia polskiego prawodawstwa, mówienie o „mniejszości śląskiej” w wymiarze etnicznym bądź narodowościowym jest dyskusją, w której nie da się uniknąć wątków politycznych.

„Śląska narodowość”, jako odrębna kategoria w polskiej statystyce publicznej pojawiła się po raz pierwszy w spisie powszechnym z 2002 roku. Osób deklarujących przynależność do tej społeczności było wtedy ponad 173 tys.¹¹. Ponad 24 tys. z nich zamieszkiwało teren województwa opolskiego¹². Rozmieszczenie „mniejszości śląskiej” pokrywało się przy tym z obszarem zamieszkiwania mniejszości niemieckiej. W kolejnym spisie w 2011 r., w katalogu możliwych do wyboru narodowości pojawiła się ponownie kategoria „narodowości śląskiej”. Tym razem jednak wprowadzono również możliwość odpowiadania na pytanie dotyczące przynależności narodowo-etnicznej

10 Są to gminy: Bierawa, Cisek, Pawłowiczki, Polska Cerekiew, Reńska Wieś, Lasowice Wielkie, Gogolin, Krapkowice, Strzeleczy, Walce, Zdieszowice, Dobrodzień, Gorzów Śląski, Olesno, Radłów, Zębowice, Chrzastowice, Dąbrowa, Dobrzeń Wielki, Komprachcice, Łubniany, Murów, Ozimek, Popielów, Prószków, Tarnów Opolski, Turawa, Biała, Głogówek, Izbicko, Jemielnica, Kolonowskie, Leśnica, Strzelce Opolskie, Ujazd, Zawadzkie.

11 Szczegółowe wyniki patrz na stronach Głównego Urzędu Statystycznego: www.stat.gov.pl.

12 Obliczenia na podstawie materiałów: K. Szczygielski, Wybrane aspekty dyskusji o mniejszości etnicznej - ludności śląskiej (wyciągi oparte o istniejące autorskie opracowania). Maszynopis.

w sposób złożony. Jak deklaruje Główny Urząd Statystyczny: „(...) po raz pierwszy w historii polskich spisów powszechnych umożliwiono mieszkańcom Polski wyrażanie złożonych tożsamości narodowo-etnicznych. Elastyczna formuła pytania o przynależność narodowo-etniczną, umożliwiająca zadeklarowanie przynależności do jednej lub dwóch kategorii etnicznych, poprzez zaznaczenie odpowiedniej odpowiedzi pod pytaniem lub wybór pozycji z obszernego słownika etnonimów, albo poprzez swobodny otwarty zapis deklaracji narodowo-etnicznej w polu tekstowym – zaowocowały uzyskaniem wielu (ponad 200) różnorodnych rodzajów identyfikacji”¹³.

Zastosowanie takiej metodologii spisowej w części dotyczącej zróżnicowania kulturowego polskiego społeczeństwa miało dwojakie konsekwencje. Z jednej strony udało się pozyskać informacje o liczebności ludności nie-polskiej oraz skali zachodzących procesów zmian tożsamościowych niektórych grup polskiego społeczeństwa. Z drugiej natomiast, przyjęcie nowej metodologii spisowej doprowadziło do tego, że prowadzenie szczegółowych badań demograficznych i socjologicznych, bazujących na wynikach spisu stało się problematyczne. Zwiększona liczba możliwych wariantów tożsamościowej autoidentyfikacji doprowadziła do tego, że w analizie przyczyn zmian w charakterystyce narodowościowo-etnicznej ludności Polski jest sporo dylematów, a próby naukowego uporządkowania zachodzących procesów są obarczone dużym ryzykiem błędu. Jest to szczególnie widoczne w próbie znalezienia odpowiedzi na pytanie dlaczego w okresie między spisami z 2002 i 2011 r. nastąpił wręcz skokowy wzrost liczby osób, deklarujących związki z „narodowością śląską”. Deklaracji ze śląską i „złożoną” polsko-śląską, śląsko-polską, śląsko-niemiecką czy niemiecko-śląską tożsamością było bowiem aż 847 tys. Ponownie pojawia się tutaj pytanie: dlaczego grupa mniejszości niemieckiej w województwie opolskim w ciągu jednej dekady zmniejszyła się o kilkadziesiąt tysięcy osób i czy nastąpił w tym kontekście „tożsamościowy transfer” na rzecz ludności śląskiej oraz w jakim zakresie?

Pozornie część odpowiedzi na ten dylemat mogły przynieść wybory samorządowe z 2014 r., ponieważ w województwie opolskim swoje komitety wyborcze wystawiły zarówno środowiska mniejszości niemieckiej, jak również sympatycy idei „narodowościowej odrębności Ślązaków”. Można było bowiem założyć, że w sytuacji zmniejszającego się poparcia politycznego dla komitetów wyborczych mniejszości niemieckiej, na znaczeniu zyskać mogły komitety promujące emancypację śląskiej tożsamości regionalnej. Wyniki wyborów nie potwierdziły tej hipotezy, o czym będzie jeszcze mowa w artykule. Tak więc w badaniu zmian na tożsamościowej mapie społeczeństwa województwa opolskiego nadal jest więcej pytań niż odpowiedzi.

13 Zob. <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/nsp-2011-wyniki-wstene/przynaloznosc-narodowo-etniczna-ludnosc-nsp-2011,1,1.html>. Dostęp: 11.10.2014 r.

Polityka państwa na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych na poziomie regionu¹⁴

Polityka państwa na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych w regionie ma dwa generalne nurty, po pierwsze przybiera kształt wsparcia finansowego tych społeczności, po drugie obejmuje wsparcie formalno-prawne, czego przejawem jest choćby możliwość używania języka mniejszości (pomocniczego) w kontaktach obywatela z gminą czy zastosowania dodatkowej nazwy miejscowości (dwujęzyczne tablice). Wsparcie finansowe przekłada się na realizację zadań i inicjatyw umożliwiających rozwój, kształtowanie i podtrzymywanie poczucia ich tożsamościowej odrębności w dziedzinie kultury i edukacji. Wsparcie to obejmuje zarówno przyznawanie dotacji organizacjom mniejszości z przeznaczeniem na ich działalność statutową i realizację określonych zadań, jak również powiększonej subwencji oświatowej (kierowanej do samorządów), której celem jest umożliwienie nauki języka – w opolskim przypadku – niemieckiego jako języka mniejszości narodowej¹⁵. W przypadku tego ostatniego aspektu, mniejszość niemiecka w województwie opolskim uzyskuje ponad ¼ wszystkich środków budżetowych przeznaczanych na ten cel.

Tabela 1. Finansowanie oświaty mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce oraz mniejszości niemieckiej w województwie opolskim w roku szkolnym 2013/2014

Rok szkolny	Finansowanie oświaty mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce	Finansowanie oświaty mniejszości niemieckiej w województwie opolskim	% udział środków przeznaczonych na finansowanie oświaty mniejszości niemieckiej w stos. do całkowitej kwoty przeznaczonej na finansowanie oświaty mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce
2013/2014	312 310 146 zł	79 726 026 zł	25,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji¹⁶.

Możliwości formalno-prawnego (język pomocniczy i tablice dwujęzyczne miejscowości) wsparcia mniejszości tworzy ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych i o języku regionalnym oraz związane z nią akty wykonawcze. W 2014 r. w rejestrze gmin, na terenie których stosowane są dwujęzyczne tablice, było 28 jednostek samorządowych, zaś w rejestrze gmin, w których można

14 Dla potrzeb niniejszego artykułu skupiono się na realizacji prawa na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych w obszarze wsparcia mniejszości niemieckiej w województwie opolskim.

15 Informacje dotyczące oświaty mniejszości narodowych i etnicznych: <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/oswiata>. Dostęp: 11.10.2014 r.

16 Zob. <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/oswiata/informacje-dotyczace-o/rok-szkolny-20132014/7828,Informacje-o-wysokosci-srodkow-przeznaczonych-dla-poszczegolnych-samorzadow-na-o.html>. Dostęp: 11.10.2014 r.

używać języka niemieckiego jako pomocniczego znajdują się 22 pozycje¹⁷. Warto dodać, że koszty wymiany tablic miejscowości pokrywane są z budżetu Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, a nie ze środków gminnych.

Tabela 2. Wysokość dotacji na wymianę tablic związaną z wprowadzeniem dodatkowych nazw w języku niemieckim w województwie opolskim w latach 2011-2013

Rok	Gmina	Kwota
2011	Gogolin	20 012,56
	Dobrzeń Wielki	24 158,68
	Lasowice Wielkie	67 919,51
	Bierawa	49 944,74
	Murów	57 783,64
	Polska Cerekiew	31 260,45
2012	Chrzęstowice	29 520,00
	Dobrodzień	307,50
	Łubniany	48 037,81
	Prószków	41 303,40
	Reńska Wieś	67 145,70
2013	Turawa	28 253,10
Suma:		465 647,09 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji.

Realizacja polskiego prawa na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych ma charakter zdecentralizowany. Obrazuje to kierunek wsparcia finansowego, które trafia do mniejszości. Instytucje centralne, tj. ministerstwa kierują te wsparcie do samorządów i organizacji mniejszości na ich wniosek. Innymi słowy, gminy, na terenie których zamieszkują społeczności należące do mniejszości narodowych i etnicznych mogą otrzymać dodatkowe środki na podtrzymanie i rozwój kultury i języka tych grup (powiększona subwencja oświatowa), organizacje mniejszości natomiast mogą finansować swoją działalność statutową, wydawniczą, kulturalną w formie grantów i dotacji.

W tym kontekście, interesującą rolę wykonawcy polityki państwa względem mniejszości na poziomie regionu przyjmuje organ wojewody. Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym w artykule 22 precyzuje

¹⁷ <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/rejstry>. Dostęp: 11.10.2014 r.

zakres działalności administracji rządowej w województwie na rzecz mniejszości¹⁸. Literalne rozumienie zapisów ustawy, może wskazywać na szeroki wachlarz kompetencji wojewody w tym względzie, jednak w rzeczywistości, realizacja zadań na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych przez wojewodę obejmuje:

a) obsługę formalną Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce/ Programu na rzecz integracji społecznej Romów w Polsce¹⁹;

b) pośredniczenie pomiędzy gminą a Ministerstwem Administracji i Cyfryzacji, w działaniach związanych z wpisaniem gminy do Rejestru gmin, na których obszarze są używane nazwy w języku mniejszości²⁰;

c) pośredniczenie pomiędzy gminą a Ministerstwem Administracji i Cyfryzacji, w działaniach związanych z wpisaniem gminy do Rejestru gmin, w których jest używany język pomocniczy.

Użyte w ustawie sformułowania: „koordynowanie działań” i „podejmowanie działań” cedują na wojewodę dużą odpowiedzialność ale i swobodę w kreowaniu regionalnej polityki na rzecz mniejszości. Próbując rozwijać ten wątek i poszukiwać odpowiedzi na pytanie, czy i jaka jest w ogóle polityka na rzecz mniejszości na poziomie województwa opolskiego, należy pamiętać o dwóch zasadniczych elementach. Pierwszym są faktyczne, prawno-finansowe możliwości wspierania tego rodzaju

18 Art. 22. 1. Do zadań wojewody należy:

- 1) koordynowanie na obszarze województwa działań organów administracji rządowej, realizujących zadania na rzecz mniejszości;
- 2) podejmowanie działań na rzecz respektowania praw mniejszości i przeciwdziałanie naruszaniu tych praw i dyskryminacji osób należących do mniejszości;
- 3) podejmowanie działań na rzecz rozwiązywania problemów mniejszości;
- 4) podejmowanie działań na rzecz respektowania praw osób posługujących się językiem, o którym mowa w art. 19.

2. W celu realizacji zadań, o których mowa w ust. 1, wojewoda współdziała z organami samorządu terytorialnego i organizacjami społecznymi, w szczególności z organizacjami mniejszości, oraz opiniuje programy na rzecz mniejszości, a także zachowania i rozwoju języka, o którym mowa w art. 19, realizowane na terenie danego województwa.

3. Wojewoda może ustanowić pełnomocnika do spraw mniejszości narodowych i etnicznych. Przepisu art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (Dz. U. Nr 31, poz. 206) nie stosuje się.

Tekst dostępny na stronach Internetowego Systemu Akt Prawnych www.isap.gov.pl oraz <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/prawo/ustawa-o-mniejszosciac/6492,Ustawa-o-mniejszosciach-narodowych-i-etnicznych-oraz-o-jezyku-regionalnym.html>. Dostęp: 11.10.2014 r.

19 Szerzej o działaniach na rzecz mniejszości romskiej patrz: <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/Romowie>. Dostęp: 11.10.2014 r.

20 Szczegółowe informacje na temat zasad wpisywania gminy do rejestru gmin, gdzie używane są dodatkowe nazwy miejscowości: <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/rejestry/rejestr-gmin/6794,Rejestr-gmin-na-ktorych-obszarze-sa-uzywane-nazwy-w-jezyku-mniejszosci.html>. Dostęp: 11.10.2014 r.

społeczności. Drugim jest regionalny układ polityczny, w którym to mniejszość niemiecka funkcjonuje de facto jako partia polityczna.

Ustawodawca, wyznaczając wojewodzie zadania na rzecz mniejszości, nie wyposażył jednak administracji rządowej w województwie w środki finansowe, które pozwoliłyby kreować regionalną politykę na rzecz mniejszości. Budżet wojewody nie ma bowiem wydzielonej części, którą można przeznaczyć stricte na różne formy wsparcia organizacji mniejszości narodowych i etnicznych. Tak więc sformułowanie „podejmowanie działań”, o których mówi ustawa, należy traktować w praktyce jako deklarację ustawodawcy, a nie faktyczną możliwość, z której korzysta wojewoda.

Dodatkowym utrudnieniem działań wojewody w kontekście próby wykreowania regionalnej, opolskiej polityki na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych jest to, że inicjatywy mniejszości niemieckiej, mimo tego że są rozwinięciem możliwości, jakie daje polskie prawo (np. wprowadzanie dodatkowych nazw miejscowości), w opolskim kontekście mają naturę polityczną. Opierają się bowiem na decyzjach rad gmin, na których rozstrzygnięcia organ administracji rządowej nie może wpływać. Tym samym podejmowanie działań na rzecz mniejszości na poziomie regionu przez wojewodę, polega na problematycznym balansowaniu pomiędzy wspieraniem mniejszości jako takiej, a pomocą na rzecz ich organizacji politycznych.

Aktywność polityczna mniejszości narodowych i etnicznych w województwie opolskim

Wspomniano już wyżej, iż ze względu na regionalne uwarunkowania społeczno-polityczne, przyjmuje się, że w województwie opolskim zamieszkuje niemiecka mniejszość narodowa i mniejszość etniczna romska. Ważnym natomiast aspektem praktycznego funkcjonowania fenomenu wielokulturowości Śląska Opolskiego jest pełne uczestnictwo mniejszości w życiu społecznym, a w szczególności politycznym regionu. Uczestnictwo to przejawia się w korzystaniu z biernego prawa wyborczego, przy jednoczesnym wystawianiu samodzielnego komitetu wyborczego.

Województwo opolskie jest jedynym regionem w Polsce, gdzie organizacje mniejszości mają tak duże znaczenie polityczne²¹. Warto pamiętać, że opolscy Niemcy tworzą własne komitety wyborcze już od pierwszych wyborów samorządowych z 1990 r.

21 W 2010 i 2014 r. mniejszość romska w województwie opolskim nie utworzyła własnego komitetu wyborczego. Według doniesień prasowych i informacji z innych źródeł, w 2010 r. dwóch przedstawicieli Romów (z grupy Polska Roma) z Kędzierzyna-Koźła zdecydowało się na start w wyborach do Rady Miasta Kędzierzyna-Koźła z list Komitetu Wyborczego Polskiego Stronnictwa Ludowego. Pierwszy kandydat otrzymał 11 głosów, drugi 31. Obaj nie uzyskali mandatów. Społeczność romska w Kędzierzynie-Koźlu negatywnie odnosiła się do zaangażowania ich przedstawicieli w wyborach. Lider społeczności Polska Roma wykluczał możliwość poparcia kandydatów twierdząc, iż w tej aktywności kandydaci reprezentują wyłącznie siebie. Negatywny odbiór zaangażowania politycznego opolskich Romów może wynikać z uwarunkowań wynikających z tzw. kodeksu romskiego.

Pierwszym sygnałem ich siły politycznej były wybory uzupełniające do Senatu z lutego 1990 r., kiedy to lider ruchu mniejszości niemieckiej przegrał wprawdzie z przyszłą wieloletnią Senator RP Dorotą Simonides, to jednak uzyskane przez niego poparcie pokazało, że grupa ta będzie odgrywać istotną rolę w życiu politycznym regionu (więcej zob. Berlińska 1999; Szczepański 2013). Jedynie w przypadku wyborów prezydenckich i do Parlamentu Europejskiego²², mniejszość niemiecka rezygnuje z wystawiania własnych kandydatów.

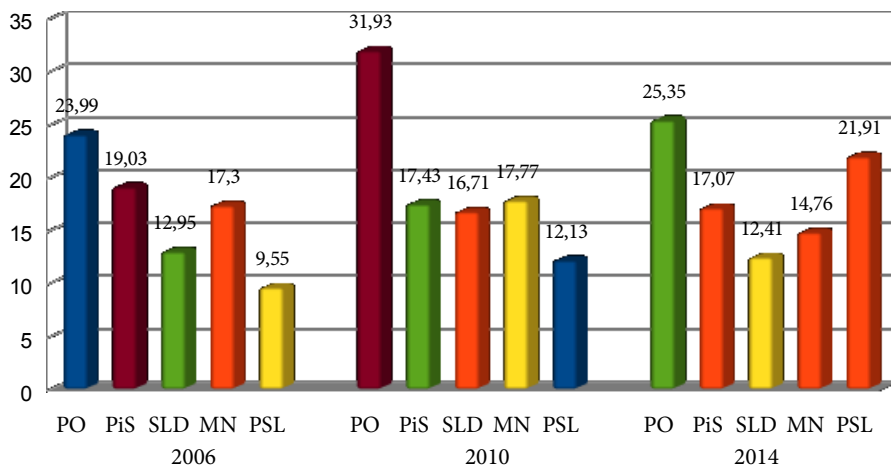
Rys. 1: Powiaty, w których mniejszość niemiecka zarejestrowała swoje komitety wyborcze w 2010 i 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

22 Brak wystawienia własnych komitetów wyborczych w wyborach do Parlamentu Europejskiego przez mniejszość niemiecką może być przyczyną także dramatycznie niskiej frekwencji wyborczej, jaką odnotowano w gminach mniejszościowych w 2014 r. Przykładem niech będzie tu gmina Turawa i frekwencja odnotowana w miejscowościach Bierdzany, Ligota Turawska i Zakrzów Turawski. Partycypacja wyborcza wyniosła w tych sołectwach odpowiednio 5,99%, 5,77% i 4,79%. Zob. <http://pe2014.pkw.gov.pl/pl/wyniki/gminy/view/160913>. Dostęp: 11.10.2014 r.

Potencjał polityczny mniejszości niemieckiej oparty jest na jej strukturze organizacyjnej i stałym elektoracie. Nie ma bowiem w województwie podobnej organizacji, która mogłaby pochwalić się tak rozbudowaną strukturą, obejmującą poziom sołectw (koła terenowe), gmin (zarządy gminne), powiatów (zarządy powiatowe) i województwa (zarząd wojewódzki). Silna i wieloszczeblowa struktura mniejszości oraz przede wszystkim wierni wyborcy znajduje bezpośrednie odzwierciedlenie w poparciu wyborczym, jakie uzyskują komitety wyborcze mniejszości niemieckiej. Dzieje się to pomimo tego, iż mniejszość niemiecka wystawia swoje komitety w siedmiu z jedenastu opolskich powiatów, zaś w przypadku wyborów do sejmiku rezygnuje ze startu własnego komitetu w okręgu brzesko-nykim.

Stabilne poparcie dla komitetów wyborczych mniejszości niemieckiej w wyborach samorządowych dobrze obrazują wyniki wyborów do sejmiku województwa opolskiego. Na przedstawionych poniżej wykresach widać, że pomimo zmieniającego się na przestrzeni ośmiu lat poparcia, siła polityczna mniejszości w opolskim sejmiku pozostaje niemal niezmienna. Warto pamiętać, że od początku funkcjonowania sejmików województw mniejszość niemiecka jest jedynym ugrupowaniem, który tworzył koalicję rządzącą we wszystkich dotychczasowych kadencjach.

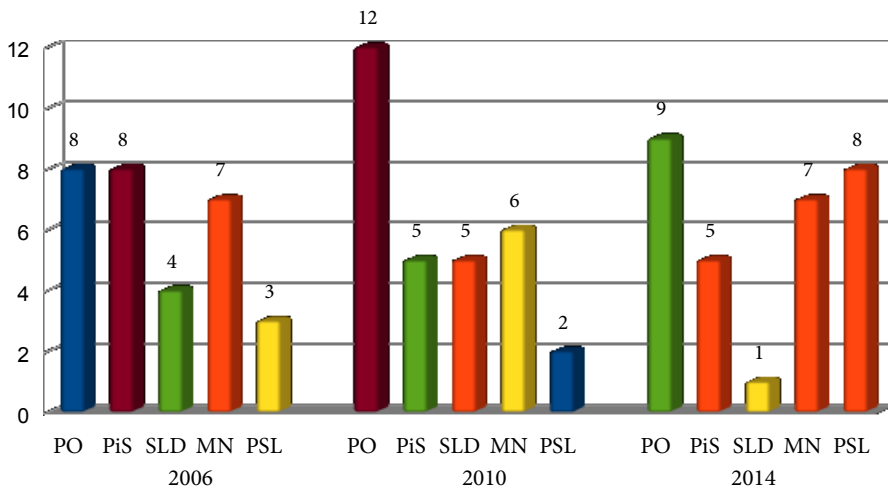

Rys. 2. Wyniki wyborów do Sejmiku Województwa Opolskiego w latach 2006, 2010, 2014 (dane w proc.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Porównując wyniki uzyskane przez TSKN na Śląsku Opolskim w wyborach do sejmiku do wyników Ruchu Autonomii Śląska (RAŚ), który jest ugrupowaniem politycznym, w pewnym sensie rywalizującym o poparcie tej samej grupy wyborców, po raz kolejny komitet wyborczy mniejszości niemieckiej okazał się wygranym.

RAŚ, mimo że zarejestrował swoje listy we wszystkich opolskich okręgach, uzyskał jedynie 5702 głosy, tj. 2% poparcia w skali regionu. Słaby wynik wyborczy RAŚ odnotował również w tych powiatach, w których zarejestrował swoje komitety. Może to oznaczać, że skokowy wzrost na przestrzeni lat 2002-2011 liczby osób deklarujących śląską przynależność narodową, o którym była mowa wcześniej, nie przełożył się na preferencje wyborcze.

Rys. 3. Wyniki wyborów do Sejmiku Województwa Opolskiego w latach 2006-2014 (podział na mandaty)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Tabela 3. Poparcie dla komitetów mniejszości niemieckiej w wyborach do Sejmiku Województwa Opolskiego w latach 2006-2014

Rok	Liczba uzyskanych głosów	proc. poparcia w skali województwa
2006	49131	17,30%
2010	53670	17,77%
2014	41889	14,76%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Porównując wyniki uzyskane przez TSKN na Śląsku Opolskim w wyborach do sejmiku do wyników Ruchu Autonomii Śląska (RAŚ), który jest ugrupowaniem politycznym, w pewnym sensie rywalizującym o poparcie tej samej grupy wyborców,

po raz kolejny komitet wyborczy mniejszości niemieckiej okazał się wygranym. RAŚ, mimo że zarejestrował swoje listy we wszystkich opolskich okręgach, uzyskał jedynie 5702 głosy, tj. 2 proc. poparcia w skali regionu. Słaby wynik wyborczy RAŚ odnotował również w tych powiatach, w których zarejestrował swoje komitety. Może to oznaczać, że skokowy wzrost na przestrzeni lat 2002-2011 liczby osób deklarujących śląską przynależność narodową, o którym była mowa wcześniej, nie przełożył się na preferencje wyborcze.

Wielokulturowość a śląskość?

Mówiąc o etniczno-narodowościowym zróżnicowaniu społeczeństwa województwa opolskiego, nie można pominąć kilkunastu lat procesów tożsamościowej emancypacji części społeczności Śląska, przejawiających się w formułowaniu postulatów o narodowościowej lub etnicznej odrębności mieszkańców tego regionu. Należy przy tym mieć na uwadze fakt, iż propagatorzy idei narodowościowej lub etnicznej odrębności Ślązaków, ograniczają obszar ich zamieszkiwania do terenu historycznego Górnego Śląska.

Nie ulega jednak wątpliwości, że obserwowany od początku lat 90. ubiegłego wieku proces emancypacji tożsamościowej części mieszkańców historycznego Górnego Śląska wymaga dalszej dyskusji i badań przy zastosowaniu spojrzenia całościowego oraz interdyscyplinarnego, głównie z tego względu na to, że w owych emancypacyjnych tendencjach dochodzi do naturalnego przenikania się oddolnych ruchów społeczno-kulturowych z politycznymi. Tego przejawem są również próby wprowadzenia do polskiego prawa kategorii „mniejszości śląskiej”, rozumianej jako społeczność odrębna pod względem etnicznym lub narodowościowym²³.

Te równoległe oddziaływania komplikują współczesny obraz śląskiego społeczeństwa oraz utrudniają wydawanie jednoznacznych osądów na temat zachodzących procesów społecznych. W konsekwencji możemy jedynie potwierdzić znaną już tezę, że historyczny obszar Górnego Śląska – w omawianym przez nas przypadku poszerzony o obszar części województwa śląskiego – jest nadal obszarem pogranicza kulturowego o dynamicznym elemencie tożsamościowym.

23 Dotychczas podobne dążenia można było zaobserwować m.in. w działalności podmiotów, które w swoich nazwach, umieszczały pojęcie „narodowości śląskiej”. Starły się one zalegalizować swoją działalność w oparciu o zapisy Prawa o Stowarzyszeniach. Mowa tu o Związku Ludności Narodowości Śląskiej, który od drugiej połowy lat 90. ubiegłego wieku do połowy pierwszej dekady obecnego stulecia prowadził nieskuteczne próby legalizacji działalności oraz o Stowarzyszeniu Osób Narodowości Śląskiej. Drugiemu z wymienionych podmiotów udało się wprawdzie uzyskać wpis do rejestru organizacji pozarządowych, lecz z uwagi na wątpliwości prawne, poparte orzeczeniem Sądu Najwyższego z 2014 r., został on zobowiązany do usunięcia z nazwy i dokumentów statutowych zapisów, dotyczących „narodowości śląskiej”, pod rygorem konieczności likwidacji stowarzyszenia.

Należy nadto zauważyć, że motorem czy wręcz katalizatorem występowania tendencji, o których mowa powyżej, są organizacje społeczno-kulturalne i polityczne, zrzeszające sympatyków i propagatorów tożsamościowej emancypacji Ślązaków (Ruch Autonomii Śląska, Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej, Związek Ludności Narodowości Śląskiej).

Kolejnym elementem, na który należy zwrócić uwagę jest fakt, że główni reprezentanci (liderzy) wszystkich wymienionych tutaj organizacji, czynnie uczestniczą w działaniach politycznych na poziomie lokalnym i regionalnym. Aktywność ta jest przejawem przenikania się tendencji związanych ze wspomnianą tożsamościową emancypacją Ślązaków, generowaną oddolnie (czego dowodem są chociażby uzyskane wyniki Spisu Powszechnego) a ruchami natury politycznej, które mogą te tendencje katalizować lub wykorzystywać do realizacji określonych interesów. Co interesujące, w najnowszych dokumentach wyborczych, na których bazują liderzy wspomnianych podmiotów, w sposób marginalny podejmowane są zagadnienia tożsamościowe²⁴.

Wydaje się, że jedną z największych trudności, z jakimi borykają się organizacje promujące ideę tożsamościowej odrębności Ślązaków, jest rozstrzygnięcie czy społeczność tę sami jej członkowie identyfikują jako wspólnotę etniczną lub narodową. Dylemat ten pojawił się również w obywatelskim projekcie nowelizacji ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych z 2014 r. Celem nowelizacji było wprowadzenie do katalogu mniejszości etnicznych, uznawanych przez polskie prawo mniejszości śląskiej²⁵. Autorzy uzasadnienia projektu ustawy mieszała w nim kategorię odrębności etnicznej i narodowej, traktując je jako pojęcia synonimiczne²⁶. W tym zabiegu można było doszukać się dążeń wnioskodawcy do dostosowania proponowanych zmian legislacyjnych do obowiązującej w polskim prawie definicji mniejszości etnicznej. Jest to tym bardziej zastanawiające, że w większości fragmentów uzasadnienia Ślązacy definiowani byli jako odrębna grupa narodowa²⁷. Trudno więc orzec, czy

24 Patrz program wyborczy Ruchu Autonomii Śląska na wybory samorządowe 2014 r.: <http://tukej.pl/program-wyborczy/>. Dostęp: 13.10.2014 r.

25 Zob. Obywatelski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw, <http://orka.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2699>. Dostęp: 10.11.2014 r.

26 Patrz strona 6 uzasadnienia: „Zarówno przed II Wojną Światową, jak i po niej władze Polski, na podległych jej terenach Śląska prowadziły intensywną działalność polonizacyjną wobec Ślązaków. Podczas II wojny światowej i w czasach PRL z przyczyn politycznych nie była możliwa działalność organizacji głoszących odrębność narodową Ślązaków. Mimo to poczucie etnicznej odrębności wśród Ludu Śląskiego nie zaginęło. Sprawa narodowości śląskiej odżyła po przemianach demokratycznych 1989 roku, tym niemniej władze polskie nadal blokują działalność śląskich organizacji etnicznych takich jak np. Związek Ludności Narodowości Śląskiej, czy Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej odmawiając im prawa do rejestracji”. Za: <http://orka.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2699>. Dostęp: 10.11.2014 r.

27 Patrz strona 6 uzasadnienia: „Również po zakończeniu II Wojny Światowej dostrzegano odrębność narodową Ślązaków. W sporządzonej przez polskie władze wiosną 1945 roku ankiecie ludności pokazała grupę stanowiły osoby wpisujące do ankiety narodowość górnośląską, np.

autorzy dokumentu – jak można mniemać zaliczający się do społeczności Ślązaków – sami siebie postrzegają w kategorii odrębnej grupy etnicznej czy też narodowej.

Nieprecyzyjność w owej narodowej czy etnicznej autoidentyfikacji Ślązaków może z jednej strony wskazywać na wciąż niestabilną konstrukcję tożsamości grupowej, wychodzącej już poza ramy jej rozumienia etnograficznego, a znajdującej się na pograniczu jej znaczenia etnicznego czy narodowościowego. Z drugiej natomiast, może tworzyć pole do dowolności interpretacji, które mogą wypełniać lub współkształtować działania natury politycznej. Także i w tym elemencie dostrzec można konsekwencję problemu, który zasygnalizowano już wcześniej. Mowa tu o przenikaniu się oddolnych oddziaływań społeczno-kulturowych z politycznymi, co prowadzi nie tylko do trudności w jednoznacznej etnicznej czy narodowościowej kategoryzacji „mniejszości śląskiej”, ale również do występowania kontrowersji, związanych z politycznymi aspektami debaty nad potwierdzeniem lub negacją wspólnotowej odrębności Ślązaków.

Próbując jednak odpowiedzieć na pytanie, czy Ślązacy mogą już stanowić odrębną grupę etniczną lub narodowościową, napotykamy na poważne trudności. W opinii autora, w sytuacji gdybyśmy opierali fakt istnienia grup etnicznych lub narodowościowych jedynie na subiektywnym poczuciu jedności, opartym np. na złożonych deklaracjach w Spisie Powszechnym²⁸, czy akcie wyborczym lub podpisie poparcia pod projektem ustawy, moglibyśmy utracić sens rozumienia nie tylko wspólnot etnicznych, ale i etnograficznych, czy w ogóle grup regionalnych, których wspólnotę tworzą głównie granice administracyjne. Nie można się bowiem zgodzić ze stwierdzeniem, że wspólnotę etniczną tworzy głównie subiektywne poczucie jedności, ponieważ taką społeczność konsolidują mimo wszystko czynniki natury obiektywnej, na czele z faktem niedobrowolnego charakteru przynależności do grupy i trwałości tychże związków. Kwestię rozstrzygnięcia natomiast czy kultura i tradycja Śląska noszą znamiona odrębności etnicznej należy przenieść na płaszczyznę interdyscyplinarnej dyskusji. Bazując natomiast na obserwacjach ruchów społecznych na (Górnym) Śląsku, związanych z tożsamościową emancypacją części tamtejszych mieszkańców, nie można zaprzeczyć, że rozpoczął się tam proces wyłaniania się wspólnoty o znamionach grupy etnicznej.

w Zabrzu 22% mieszkańców”. Za: <http://orka.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2699>. Dostęp: 10.11.2014 r.

28 Ustawa o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 r., która wprowadziła kategorię „narodowości śląskiej”, jako jednej z możliwych odpowiedzi dotyczących przynależności narodo-etnicznej ludności, nie może być traktowana jako wyznacznik faktycznego istnienia tej wspólnoty. Podkreślano, iż był to akt prawny o charakterze epizodycznym i wydanym jedynie na potrzeby spisu i jako taki nie mógł nie mieć wpływu na trwałe wpisanie do polskiego systemu prawnego kategorii „narodowości śląskiej”.

Podsumowanie

Wielokulturowość Śląska Opolskiego to główna cecha regionu. Ma to swoje dobre i złe strony. Jeśli spojrzymy na tę kwestię z perspektywy międzynarodowej, ekonomicznej i demograficznej, to po pierwsze zauważymy, że uwarunkowania historyczno-prawno-polityczne przyczyniły się do tego, że społeczeństwo województwa opolskiego wysoko ocenia jakość swojego życia. Znalazło to swoje odzwierciedlenie choćby w wynikach Diagnozy Społecznej z 2011 r.²⁹. Z drugiej strony natomiast jednym z skutków zróżnicowania kulturowego województwa są niekorzystne perspektywy demograficzne, przejawiające się m.in. w zagrożeniu depopulacją, która dotknie wiele obszarów regionu. Na tym tle politologiczny aparat badawczy próbuje wyjaśnić procesy społeczno-polityczne, podkreślające wyjątkowość Opolszczyzny. Zaprezentowane tutaj cztery aspekty wielokulturowego rozumienia Śląska Opolskiego mogą być przyczynkiem do pogłębionych badań w tym zakresie.

Literatura

- Berlińska, D. (1999). *Mniejszość niemiecka w poszukiwaniu tożsamości*. Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Jankowiak, S., Sora, M. (2005). Polityka władz polskich wobec osób ubiegających się o zgodę na wyjazd na pobyt stały z Polski do Niemiec w latach 1950-1984. W: W. M. Góralski (red.), *Transfer, obywatelstwo, majątek. Trudne problemy stosunków polsko-niemieckich. Studia i dokumenty*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, s. 51-82.
- Madajczyk, P., Berlińska, D. (2008). *Polska jako państwo narodowe. Historia i pamięć*. Opole-Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, Instytut Śląski w Opolu.
- Majewski, P.M. (2008). *Niemcy sudeccy 1948-1948. Historia pewnego nacjonalizmu*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- „Raport” (2010). Raport o sytuacji mniejszości romskiej w województwie opolskim (maszynopis, niepublikowany). Opole: Opolski Urząd Wojewódzki.
- Salzborn, S. (2008). *Geteilte Erinnerung. Die deutsch-tschechischen Beziehungen und die sudetendeutsche Vergangenheit*. Frankfurt nad Menem: Peter Lang Verlag.
- Simonides, D. (2009). Wielokulturowość Śląska – model europejski. W: T. Smolińska (red.), *Wielokulturowość na Śląsku Opolskim, Litwie, Białorusi i Ukrainie*. Opole: Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Opolu, s. 55-68.
- Sołdra-Gwiżdż, T. (2010). *Socjologia wobec Śląska – jedność czy wielość*. Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Szczepański, A. (2013). *Aktywność społeczno-polityczna mniejszości niemieckiej na Śląsku Opolskim po 1989 roku*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

29 O projekcie i wynikach patrz: <http://www.diagnoza.com>. Dostęp: 13.10.2014 r.

Szczygielski, K. Wybrane aspekty dyskusji o mniejszości etnicznej - ludności śląskiej (wyciągi oparte o istniejące autorskie opracowania, maszynopis, niepublikowany).

Trzcielińska-Polus, A. (1997). „Wysiedleńcy” z Polski w Republice Federalnej Niemiec w latach 1980-1990. Opole: Wydawnictwo Instytutu Śląskiego.

Weger, T. (2008). „Volkstumskampf” ohne Ende? Sudetendeutsche Organisationen 1945-1955. Frankfurt nad Menem: Peter Lang Verlag.

The Multicultural Opole Silesia – politological perspective

Abstract:

The article covers national and cultural heterogeneity of the Opole Silesia, which is a historical part of Upper Silesia, caused by amalgamation of the Polish, German, Czech and Habsburg cultures. In the article the territory of Opole Silesia corresponds with an administrative boundaries of Opole Voivodeship. There are four fundamental elements to be described: ethno-national structure of the Opole region's population (1), enforcement of rights of the ethnic and national minorities in Opole Voivodeship (2), political organisation and activity of German minority, and their competition with the Silesian Autonomy Movement (Ruch Autonomii Śląska) in local elections (3) and activity of organizations promoting the idea of ethnic or national distinctiveness of Silesians (4). Presented analysis could be a contribution to continuation and enlargement of studies about political competition of German minority organisations' with both the political organizations of Polish majority and the groups declaring distinctive, ethnically or nationally based, Silesian identity.

Keywords:

Opole Silesia, German minority in Poland, ethnic and national minorities in Opole Voivodeship, the rights of ethnic minorities